

*Микола Беленко,
старший науковий співробітник
Національного музею історії України*

АРХЕОЛОГІЧНА ЕКСПЕДИЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ У 2017–2018 РР. ПОПЕРЕДНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Публікуються попередні результати археологічних розвідок Національного музею історії України на території Новомиргородського району Кіровоградської області.

Ключові слова: археологічні розвідки, трипільська культура, культура багатопружкової кераміки, черняхівська культура.

У 2017 році було відновлено археологічну експедицію Національного музею історії України. Як об'єкт вивчення було вибрано Новомиргородській район Кіровоградської області, багатий на різночасові археологічні пам'ятки. Головна мета експедиції – скласти детальну карту пам'яток цього регіону для внесення їх в державний реєстр. Про попередні результати за два роки буде йти мова в цій статті.

У 2017 році експедиція працювала з 14 по 20 серпня. Роботи були проведені в басейні р. Велика Вись між селами Турія та Коробчино. В ході розвідок було пройдено більше 100 км та обстежено 29 пам'яток і 12 курганів (рис. 1). Одним з головних завдань експедиції було картографування (з GPS прив'язкою) вже відомих пам'яток та пошук нових. Як джерельна база використовувався звіт Цвек О. В., Озеров П. І. «О разведке археологических памятников в Новомиргородском районе Кировоградской обл. в 1987–1988 гг.». На жаль, у зв'язку з відсутністю автотранспорту та несприятливими природними умовами деякі пам'ятки обстежити не вдалося.

В південно-західній частині села Турія було виявлено 2 нових пункти черняхівської культури. Вони розташовані на південному схилі лівого берегу безіменного струмка. Знахідки з Турії-1 репрезентовані ліпною та гончарною керамікою черняхівської культури, уламками амфор з різних пізньоримських центрів. Також на ділянці зафіксована кераміка козацької доби. Пункт Турія-2 майже повністю знищений кар'єром, який виник тут при будівництві дамби. В одній з котлованих стінок були виявлені залишки господарської ями, кераміка з якої дає можливість віднести цей об'єкт до черняхівської культури. В кар'єрі також були знайдені крем'яні відщепи вкриті молочно-білою патиною.

Поблизу села Андріївка були обстежені та закартографовані вже відомі пам'ятки: Андріївка-4, Андріївка-7, Андріївка-8. Найбільш насиченою підйомним матеріалом виявилась Андріївка-1, тут було зібрано кераміку трипільської та черняхівської культур, також зустрічалися уламки пізньосередньовічного посуду. Серед нововідкритих, варто відзначити багатощарову пам'ятку – Андріївка-Хутір. Вона знаходиться на дюні в заплаві річки Велика Вись, між селами Андріївка та Листопадове. Підйомний матеріал репрезентований уламками посуду культури багатопружкової кераміки (рис. 2), фрагментами черняхівського та пізньосередньовічного посуду. Звертаємо увагу, що це перше поселення культури багатопружкової кераміки в цьому регіоні.

В районі східної околиці села Лікареве були обстежені пізньопалеолітичні пам'ятки Вись-1, –2 та –3. Також на городі біля крайньої хати села було виявлено нове місцезнаходження Лікареве-8. Знахідки репрезентовані крем'яними пластинами, фрагментами ліпної та гончарної кераміки черняхівської культури та фрагментом точильного каменю. На південно-західній околиці села було обстежено відоме трипільське поселення – Лікареве-1. Підйомний матеріал з нього репрезентований фрагментами кухонного та столового посуду, уламками обмазки, крем'яними відщепами та нуклеусами, фрагментом антропоморфної статуетки та кам'яної зернотерки (рис. 3).

В селі Троянове обстежена річкова тераса над заплавою річки Велика Вись. На її розташована пам'ятка Троянове 9. Майже по всій її площі зустрічаються уламки ліпної та гончарної кераміки черняхівської культури, що може свідчити про велику територію, яку займає це давнє поселення. З цієї пам'ятки, місцевим мешканцем було передано в дар музею дві римські монети та уламок прикраси-лунниці (рис. 4).

Серед пам'яток козацької доби, експедицією на північно-східній околиці села Троянове було досліджено місце розташування зимівника, а в самому селі – залишки кладовища та церкви. На узбіччі польової дороги в районі північної околиці села Рубаний Міст, були знайдені два уламки кам'яних старовинних хрестів, зроблених з пісковика.

Експедицією НМІУ, окрім археологічних досліджень, було здійснено ряд етнографічних спостережень, а саме – проведено фотографування старовинних глинобитних хат. Також було описане сучасне кладовище, що розташоване навколо скіфського кургану в селі Шмидово. Цвинтар обнесений ровом та валом, а в кургані врізаний склеп місцевого поміщика XIX ст. За переказами місцевих мешканців, спорудження кладовищ навколо курганів є давньою тамтешньою традицією.

У 2018 році експедиція працювала з 13 по 25 серпня. Основне завдання – шурфування пам'яток, щоб виявити наявність культурного шару. Також були продовжені археологічні розвідки. Проблеми експедиції були такі ж як і у минулому році, про які ми згадували вище.

Першою була обстежена пам'ятка Троянове-Зимівник. Було закладено два шурфи з орієнтацією північ-південь на відстані один від одного 31 м. Ознак культурного шару в шурфах не виявлено. Матеріал репрезентований металевими речами XIX-XX ст. та гончарною керамікою того ж часу. З більш давніх знахідок уламок ліпної посудини та два патиновані відщепи. Скоріш за все, шар на досліджуваній ділянці був знівельований під час функціонування кар'єру, розташованого поряд.

Наступною була обстежена, відкрита в минулому році, пам'ятка Андріївка-Хутір. Спочатку був зібраний підйомний матеріал, який репрезентований ліпною та гончарною керамікою та кам'яним знаряддям у вигляді ретушованого відщепу. На місці найбільшого скупчення підйомного матеріалу було закладено шурф 1×1 м з орієнтацією північ-південь. Матеріал представлений гончарною та ліпною керамікою, битою цеглою та склом. На рівні материка було зафіксовано два об'єкти, які перекривали один одного Перший – підовальної форми, майже повністю заходить в південну бровку. Він перекриває другий об'єкт підпрямокутної форми, який має орієнтацію південний-захід – північний-схід і заходить в східну та північну бровки. Заповнення репрезентовано невеликою кількістю дрібної ліпної кераміки.

Під час обстеження пам'ятки Андріївка-Водозабір на польовій дорозі було знайдено листоподібний ніж ямної культури (рис. 5).

На поселенні Троянове-9 було закладено 3 шурфи (орієнтація північ-південь) на різних рівнях тераси, на якій розташована пам'ятка. В першому шурфі культурні рештки зустрічались до глибини 1,8 м, вони репрезентовані гончарною та ліпною керамікою черняхівської культури, обмазкою і остеологічним матеріалом.

Другий шурф був закладений за 85 м від першого, орієнтація північ-південь. Матеріал представлений керамікою XVIII-XIX ст., гончарною та ліпною керамікою черняхівської культури, фрагментами амфор та уламками обмазки. Розташування культурних решток від поверхні до 1 м.

За 72 м від другого шурфу був закладений третій. До материкової поверхні 30 см. Матеріалів черняхівської культури виявлено не було.

Шурфування пам'ятки Троянове 9 дало змогу визначити ширину розташування поселення на річковій терасі. Визначення довжини поселення ускладнюється приватними садибами.

За 300 м на захід від Троянове 9 було виявлено нове місцезнаходження з керамікою черняхівської культури. На ньому було закладено два шурфи на різних висотах тераси, культурний шар спостерігався тільки в тому, який розташований ближче до заплави.

В 2017 році поряд були обстеженні місцезнаходження Троянове-вул. Шевченка, 13 та Троянове 10. Вони, разом з Троянове 9 та згаданим вище місцезнаходженням, можуть бути частинами одного великого поселення чи різночасових дрібних. Подальші дослідження допоможуть розв'язати цю проблему.

В 2018 році для уточнення пошкодження оранкою культурного шару, на трипільському поселенні Лікарево I було проведено шурфування. Перший шурф розташовувався на задернованому полі, орієнтація північ-південь, розміри 1×2 м. Перші 30 см від поверхні шов орний шар з трипільською керамікою. Нижче простежувався основний культурний шар з великою кількістю трипільської кераміки та обмазки. Також матеріал репрезентований кременем гравітоїдного вигляду. Особливу увагу привертає косотронкований відщеп, вкритий крутою ретушшю. Об'єктів у шурфі не виявлено. Другий шурф було закладено за 50 м на південь від першого на подвір'ї закинутої садиби. Орієнтація північ-південь, розміри 1×1 м. Культурні рештки розташовувалися до глибини 60 см. Вони репрезентовані керамікою XIX–XX ст. та трипільською. Гомогенного шару не виявлено.

Були проведені розвідки в околицях села Берзулове. Там де була можливість, був зібраний підйомний матеріал, представлений, переважно, артефактами кам'яної доби. На жаль, більшість пам'яток засіяно і можливість їхнього картографування припадає на осінньо-весняний період.

Проводили обстеження пам'ятки Андріївка 1. Вона дуже пошкоджена кар'єрами та оранкою. На ділянці, де зустрічається кераміка трипільської та черняхівської культур, було вирішено закласти шурф, з метою визначення характеру залягання культурних шарів. Він показав, що чіткого поділу між шарами немає, матеріал змішаний, переважає кераміка черняхівської культури.

В заплаві річки Велика Вись, в районі села Троянове, було відкрито раніше невідомий курган доби енеоліту-бронзи. Приблизні розміри: R=30 м, H=3–4 м.

Було складено детальний план козацького кладовища на території села Троянове.

Загалом за польовий сезон 2018 року експедицією було обстежено 16 пам'яток, з яких три нововиявлені. Було закладено 10 шурфів, загальна площа яких 12 м².

Таким чином, археологічні розвідки Національного музею історії України у 2017–2018 рр. на території Новомиргородського району Кіровоградської області підтвердили, що це надзвичайно багатий на археологічні пам'ятки мікрорегіон, однак двох польових сезонів дуже мало для його вивчення. В процесі розвідок було як обстежено поточний стан раніше відомих пам'яток, так і виявлено нові, розташовані в тих топографічних умовах, яким раніше дослідники не приділяли уваги. Варто також зазначити, що більшість пам'яток зазнають постійної руйнації як через ведення сільськогосподарської діяльності, так і через активність грабіжників, підтвердженням чому є чисельні сліди локального втручання в культурний шар пам'яток. Тому в наступні роки ми плануємо продовжити роботу над обстеженням та картографуванням цієї місцини, зосередившись на більш широкій території обстеження та приділяючи більшу увагу картографуванню меж пам'яток і визначенню їх площі. В планах зафіксувати всі пам'ятки, описати їх та підготувати документальну базу для їх подання в реєстр пам'яток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Цвек О. В. Об археологических разведках в Новомиргородском районе Кировоградской обл. 1987–1989 / О. В. Цвек, П. І. Озеров.

Рис. 1. Карта археологічних пам'яток між селами Андріївка та Коробчино

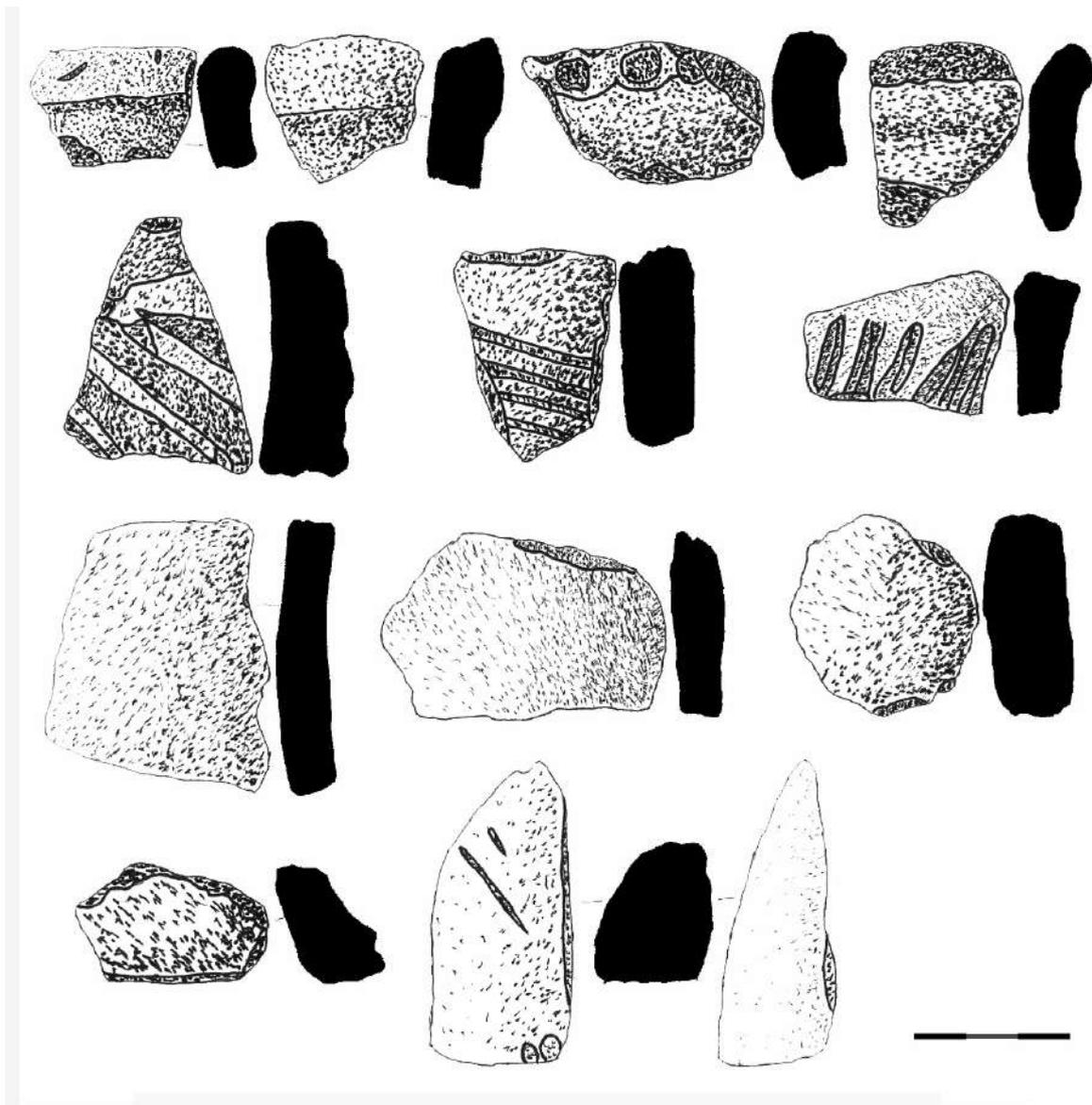

Рис. 2. Андріївка-хутір, кераміка доби бронзи та фрагмент точильного каменю.

Рис. 3. Лікаріве I: кам'яна зернотерка

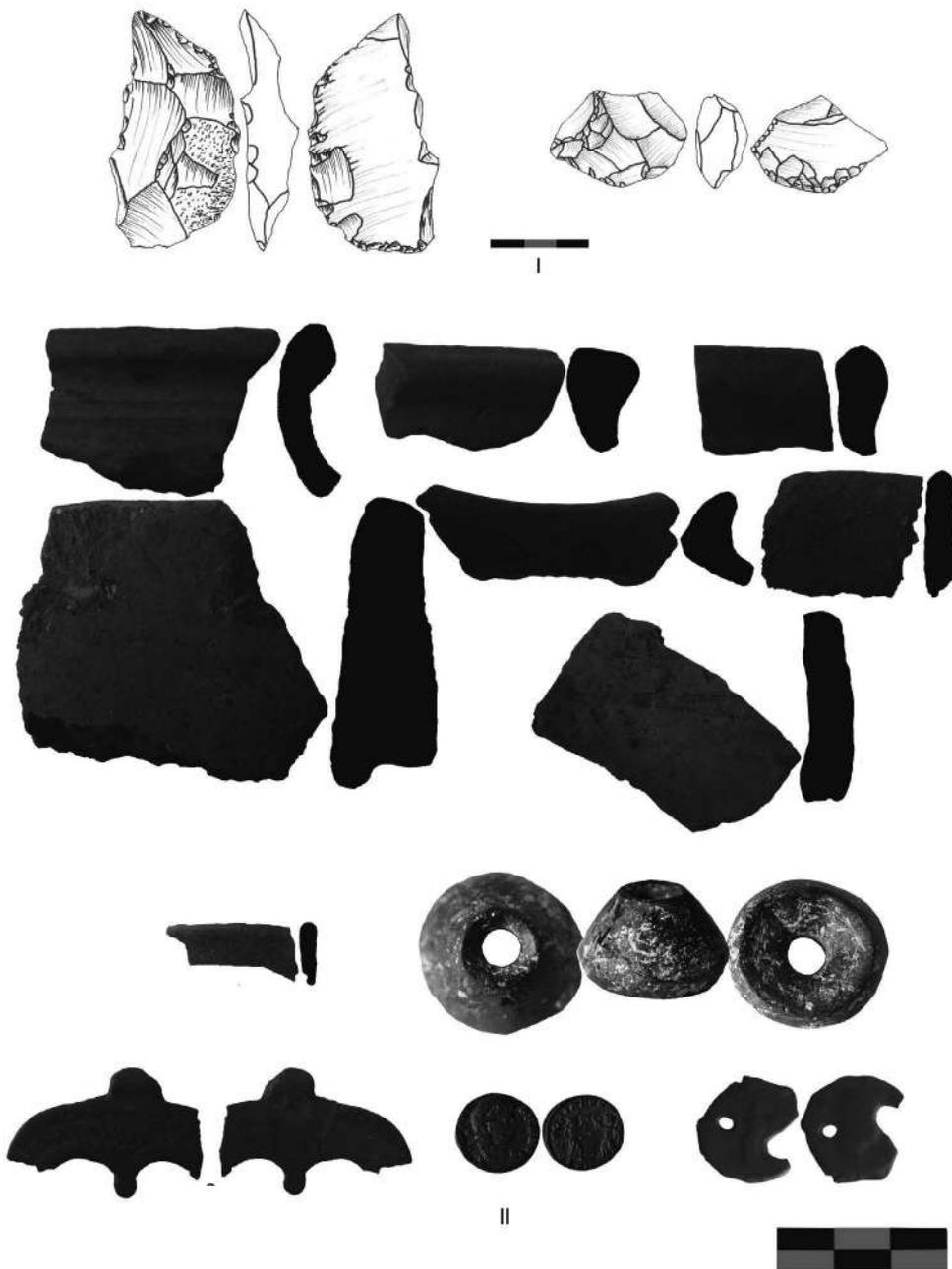

Рис. 4. Троянове 9: I – матеріали доби каменю; II – матеріали черняхівської культури

Рис. 5. Андріївка Водозабір: листоподібний ніж ямної культури